

บันทึกความทรงจำ*

Memo of memory

दनय टोमरपन्तु**

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้ารูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเครื่องเคลือบดินเผา โดยนำแรงบันดาลใจจากเรื่องราวเหตุการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตของผู้สร้างสรรค์เอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวที่สุขสมหวัง หรือแม้กระทั่งการสูญเสีย โดยการมองเห็นสิ่งของที่อยู่ล้อมรอบตัวข้าพเจ้าเอง ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นภาพความทรงจำต่างๆในอดีตที่เคยมีความผูกพันกับสิ่งของและสภาพแวดล้อมเหล่านั้น ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นถึงคุณค่าความงามของความทรงจำจากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา

ขอบเขตของการศึกษาเป็นศึกษาค้นหาแนวคิด รูปแบบในการสร้างสรรค์ รวมทั้งการนำเสนอผลงานศิลปะเครื่องเคลือบดินเผา เพื่อให้แสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกตามแนวคิดของผู้สร้างสรรค์

ผลของการศึกษาและการสร้างสรรค์ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานให้ตอบสนองตามแนวความคิด รวมทั้งการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกผ่านศิลปะเครื่องเคลือบดินเผาและวัสดุอื่นๆที่ใช้ในการสร้างสรรค์ เพื่อให้เป็นประโยชน์ และให้มีการนำไปพัฒนาต่อในการทำงานศิลปะเครื่องเคลือบดินเผาสำหรับผู้ที่มีความสนใจด้วย

คำสำคัญ รูปเล่มนี้

Abstract

The purpose of this study is to study patterns in the creation of ceramics art, inspired by the story of past events in my life whether it is a hopeful story or even loss. The visible things in my surrounding bring memories in the past and made me see the value and beauty of the memories from my past experiences.

Graduate education is the searching of the concept, style, and professionalism, including the presentation of ceramics art that expressed emotion of the author.

Results of the study are analyzed and used to create work by the concept. The

* เนื้อหาส่วนใหญ่ของบทความชิ้นนี้เรียบเรียงขึ้นจากวิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาเครื่องเคลือบดินเผา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553 เรื่อง “บันทึกความทรงจำ” โดยมี ศาสตราจารย์เกียรติคุณเสริมศักดิ์ นาคบัว เป็นที่ปรึกษาหลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ประเสริฐ พิษณุสุนทร เป็นที่ปรึกษาร่วม

** ดนัย โตมรพณัฐ นักศึกษาระดับปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาเครื่องเคลือบดินเผา คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, danai_studio@hotmail.com

expression of emotions through art, ceramics and other materials used in the project is meant to be conducive to further development of ceramics art for those who have interests.

Keywords : ceramic decal.

บทนำ

เรื่องราวเหตุการณ์ที่ผ่านมาในชีวิต ทั้งสุขสมหวัง หรือแม้กระทั่งการสูญเสีย สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าต่อความรู้สึกของข้าพเจ้าทำให้มีความผูกพันกับความทรงจำในอดีต จนบางครั้งข้าพเจ้าแยกไม่ออกระหว่างความเป็นจริงของเหตุการณ์ในปัจจุบันกับเรื่องราวที่ผ่านมาแล้วในอดีต ทำให้ย้อนระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตตลอดเวลา จากการมองสิ่งของที่อยู่ล้อมรอบตัวข้าพเจ้าเอง ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นภาพความทรงจำในอดีตที่เคยมีความผูกพันกับสิ่งของและสภาพแวดล้อมต่างๆเหล่านั้น ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นถึงคุณค่าของความทรงจำจากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา

ภาพความทรงจำเหล่านั้น ข้าพเจ้าได้สะท้อนความรู้สึกดังกล่าวผ่านสิ่งของที่ล้อมรอบตัวข้าพเจ้า โดยนำมาสร้างสรรค์ให้เป็นไปในลักษณะของการเก็บบันทึกสิ่งของและความทรงจำต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลมาจากอดีต เสมือนช่วงเวลาในวัยเยาว์ที่ข้าพเจ้าชอบไปร้านขายของแล้วมองเห็นของเล่นที่แขวนเรียงรายอยู่เต็มร้าน ข้าพเจ้าต้องการของเล่นเหล่านั้น แม้มันจะไม่สวยงามสมบูรณ์แบบแต่ข้าพเจ้าก็ปรารถนาที่จะเป็นเจ้าของของสิ่งนั้น เหมือนความทรงจำต่างๆไม่ว่าสุขสมหวังหรือแม้กระทั่งการสูญเสีย ข้าพเจ้าก็ปรารถนาที่จะเลือกจดจำความทรงจำต่างๆเหล่านั้น

สิ่งเหล่านี้จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าสร้างสรรค์ผลงานเซรามิกในทัศนคติส่วนตัวของข้าพเจ้า โดยใช้รูปทรงของสิ่งของ เครื่องใช้ ของเล่น และเรื่องราวจากรูปถ่ายในอดีตของข้าพเจ้าเอง เป็นสัญลักษณ์แทนอารมณ์ความรู้สึกที่ระลึกถึงการสูญเสียหรือแม้แต่ความสุขกับเรื่องราวต่างๆของข้าพเจ้า ในลักษณะงานศิลปะเครื่องเคลือบดินเผาแบบงานจัดวางที่มีบรรยากาศระลึกถึงอดีต เพราะสิ่งเหล่านี้เสมือนเป็นการย้ำเตือนให้ข้าพเจ้ายอมรับความเป็นจริงในปัจจุบันและมองเห็นคุณค่าของเรื่องราวที่ผ่านมาแล้วในอดีต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมเครื่องเคลือบดินเผา ประเภทงานจัดวางเพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของข้าพเจ้าที่มีความผูกพันกับความทรงจำต่างๆที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของข้าพเจ้า เช่น ความสุขจากการมีของเล่นสะสม และการสูญเสียบุคคลที่รัก เป็นต้น
2. ศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมเครื่องเคลือบดินเผาและวัสดุอื่น เช่น กระจกพลาสติก โส อะคริลิก ในรูปแบบการจัดวาง เพื่อสื่อความหมายให้สัมพันธ์กับแนวความคิด
3. ศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดความสัมพันธ์กับแนวความคิด เพื่อให้เกิดความงามและรูปแบบเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์

วิธีการวิจัย

- 1.กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
- 2.ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล จากสภาพแวดล้อมจากสถานที่จริง
- 3.วิเคราะห์ข้อมูลและแนวคิดเพื่อการสร้างสรรค์ผลงาน
- 4.สร้างสรรค์และพัฒนารูปแบบตามแนวความคิด เป็นแบบร่าง 2 มิติ และสร้างแบบจำลอง 3 มิติ
- 5.เสนอแบบร่าง 2 มิติ และพัฒนาสร้างแบบจำลอง 3 มิติต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อแก้ไข

ข้อบกพร่อง และพัฒนาด้านแนวการสร้างสรรค์ของรูปแบบเป็นระยะๆ

- 6.ปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน 3 มิติ
- 7.สรุปผลงานการสร้างสรรค์ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการ
- 8.นำเสนอผลงาน

ที่มาของแนวความคิด

ข้าพเจ้าได้สะท้อนความรู้สึกดังกล่าวดังผ่านสิ่งของที่ล้อมรอบตัวข้าพเจ้า โดยนำมาสร้างสรรค์ให้เป็นไปในลักษณะของการเก็บบันทึกสิ่งของและความทรงจำต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลมาจากอดีต เสมือนช่วงเวลาในวัยเยาว์ที่ข้าพเจ้าชอบไปร้านขายของแล้วมองเห็นของเล่นที่แขวนเรียงรายอยู่เต็มร้าน ข้าพเจ้าต้องการของเล่นเหล่านั้น แต่มันจะไม่สวยงามสมบูรณ์แบบแต่ข้าพเจ้าก็ปรารถนาที่จะเป็นเจ้าของของสิ่งนั้น เหมือนความทรงจำต่างๆไม่ว่าสุขสมหวังหรือแม้กระทั่งการสูญเสีย ข้าพเจ้าก็ปรารถนาที่จะเลือกจดจำความทรงจำต่างๆเหล่านั้น

ภาพที่ 1 ตัวอย่างรูปแบบการจัดวางของของเล่นตามร้านค้าทั่วไป ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างผลงาน
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 2 ลักษณะโดยทั่วไปของของเล่นพลาสติก

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 3 ชั้นของเล่นจะบรรจุด้วยแผ่นพลาสติกใสเพื่อให้เห็นสินค้าภายใน

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ขั้นตอนการสร้างสรรคผลงาน

การสร้างสรรคผลงานของโครงการบันทึกความทรงจำ ใช้วิธีการขึ้นรูปด้วยวิธีอัดแบบและตกแต่งผลงานด้วยเทคนิคครูปลอกน้ำ ผู้วิจัยจึงศึกษาและทำการทดลองเทคนิคครูปลอกน้ำ และโทนสีที่ต้องการนำมาสร้างสรรคผลงาน โดยใช้สีโทนเดียวเพื่อให้ได้ความรู้สึกถึงช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้วในอดีต ที่บ่งบอกบรรยากาศเก่าๆเหมือนรูปถ่ายใบเก่า

ภาพที่ 4 ตัวอย่างของการร่างภาพสามมิติก่อนทำการขยายขนาดจริง

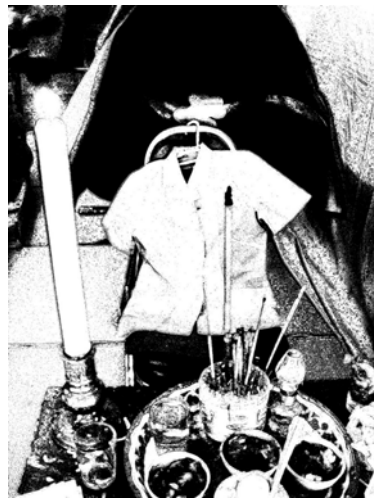
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

รูปภาพที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้วิจัยได้นำเอาภาพถ่ายครอบครัวยุคของผู้ทำวิจัยเอง มาสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งเป็นรูปภาพเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆในอดีตทั้งที่เป็นเหตุการณ์ที่สุขสมหวัง หรือ แม้แต่เหตุการณ์สูญเสีย ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อจิตใจของผู้อ่านงานวิจัย จึงได้นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายในอดีตบางส่วนของผู้สร้างสรรค์ ที่เลือกนำมาใช้
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

หลังจากที่ได้เลือกรูปภาพเพื่อนำมาทำเป็นรูปลอกนํ้านั้น จำเป็นต้องปรับรูปภาพต้นฉบับให้เป็นแบบขาวดำ เพื่อนำไปทำงานในขั้นตอนการถ่ายบล็อกสกรีน ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องปรับภาพถ่ายแล้วนำไปถ่ายลงบนแผ่นพลาสติกใส หรือแผ่นโซ โดยจะต้องปรับลดรายละเอียดบางส่วนของรูปภาพ ให้เหลือเฉพาะส่วนที่เป็นเส้นเพื่อแสดงรูปทรงเท่านั้น

ภาพที่ 6 รูปภาพที่ต้องการ นำมาทำเป็นขาวดำก่อนที่จะทำการถ่ายบล็อกสกรีนต่อไป
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ในการนำรูปภาพมาสกรีนลงบนตัวงานนั้น ข้าพเจ้าต้องการบรรยากาศที่แสดงออกถึงช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้วในอดีต โดยการเลือกใช้สีที่มีโทนสีเดียว เช่น ขาวดำ

ในการขึ้นรูปของรูปทรงที่ใช้ในการทำงานนั้นผู้วิจัยเลือกใช้การอัดแบบ เพราะจำเป็นต้องสร้างรูปทรงที่ซ้ำกันเป็นจำนวนมาก หลังจากอัดแบบได้แล้วก็นำมาปั้นตกแต่งรายละเอียดเพิ่มเติม

ภาพที่ 7 ชิ้นงานที่เป็นดินดิบก่อนการเคลือบ
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ขั้นตอนการเคลือบชิ้นงานนั้น ผู้วิจัยเลือกใช้เคลือบทึบสีขาวเคลือบตัวงาน เพื่อรองรับการติดรูปล่อน้ำที่มีสีดำ โดยจะตัดกับสีพื้นสีขาวของรูปทรงตัวชิ้นงาน เคลือบทึบสีขาวนั้นจะต้องเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1200 องศาเซลเซียสครั้งหนึ่งก่อนการติดรูปล่อน้ำ

ภาพที่ 8 ชิ้นงานที่ทำการเคลือบสีขาวเรียบร้อยแล้ว
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

1. ขั้นตอนการถ่ายบล็อกสกรีน

อุปกรณ์มีดังนี้

ผ้าไหมสำหรับสกรีน เบอร์ 900

กาวอัดบล็อกสกรีนสำหรับใช้น้ำมัน

ยางปาดกาวอัด

ตู้ไฟสำหรับถ่ายบล็อก

ขั้นตอนสำคัญในการถ่ายบล็อกสกรีน คือ เวลาที่ใช้ในการถ่ายบล็อก โดยทั่วไปแล้วใช้เวลาประมาณ 3-5 นาที ขึ้นอยู่กับความสว่างของตู้ไฟ ก่อนการทำงานจริงควรทดลองเพื่อให้รู้เวลาในการถ่ายบล็อกที่เหมาะสม

2. ขั้นตอนการสกรีนสีลงบนกระดาษ

ขั้นตอนนี้ต้องเตรียมสีบนเคลือบสำหรับการสกรีนลงบนกระดาษ ซึ่งสีที่ใช้นั้นเป็นสีเซรามิก เช่น สีสแตน เป็นต้น แล้วผสมด้วยมีเดีย และน้ำมันผสม สูตรผสมที่ใช้คือ

สีสแตนสีดำ 60%

มีเดีย 20%

น้ำมันผสม 20%

เมื่อผสมเข้ากันแล้วก็นำไปปาดลงบนบล็อกสกรีน ในการปาดสีนั้นไม่ต้องปาดสีให้หนาเกินไป เพราะจะมีผลในการเคลือบรูปลอกน้ำ จะทำให้สารเคลือบเกิดด้านไม่สวยงาม

ภาพที่ 9 ขั้นตอนการสกรีนรูปที่นำมาใช้ในการทำรูปลอกน้ำ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

หลังจากปาดสีสกรีนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องทาด้วยโคเวเวอร์โค้ดอีกชั้นหนึ่ง โคเวเวอร์โค้ดนั้นเป็นวัสดุหลักในการทำรูปลอกน้ำ โดยจะทำหน้าที่เป็นตัวประสานสีสกรีนไม่ให้หลุดลอกกระหว่างแช่น้ำ และ transfer รูปจากกระดาษเพื่อนำมาติดบนชิ้นงาน

ภาพที่ 10 หลังจากการสกรีนสีที่ใช้ในการเคลือบแล้วก็ต้องทาด้วยน้ำยาโคเวเวอร์โค้ดสำหรับการทำรูปลอกน้ำ

ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ขั้นตอนการติดรูปลอกน้ำนั้นจำเป็นต้องไล่ฟองอากาศที่เกาะบนชิ้นงานให้หมด เพื่อไม่ให้เกิดตำหนิหลังการเผาเคลือบ ถ้าไล่ไม่หมดจะเกิดเป็นฟองอากาศระหว่างเผา จะทำให้รูปภาพต่าง ๆ เกิดตำหนิได้ง่าย

ภาพที่ 11 ขั้นตอนการติดรูปลอกน้ำ
ที่มา : จากการศึกษของผู้วิจัย

ภาพที่ 12 ขั้นตอนการบรรจุเข้าเตาเผา เพื่อให้สีสกรีนที่ติดลงบนชิ้นงาน โดยเผาบรรยากาศ oxidation
อุณหภูมิ 1200 องศาเซลเซียส ใช้เวลาประมาณ 10 ชั่วโมง
ที่มา : จากการศึกษของผู้วิจัย

ภาพที่ 13 รูปแบบงานที่ได้ทำการติดตั้งรวมกับพลาสติกใส ขนาดผลงานในพลาสติกแต่ละชิ้นขนาด กว้าง 25 เซนติเมตร ยาว 25 เซนติเมตร ขนาดผลงานรวม ขนาดกว้าง 1.5 เมตร ยาว 3 เมตร
ที่มา : จากการศึกษาศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 14 รายละเอียดของชิ้นงานที่มองผ่านแผ่นพลาสติกใส
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

ภาพที่ 15 ภาพรวมการติดตั้งและจัดแสดงจริง ขนาด กว้าง 1.5 เมตร ยาว 3 เมตร
ที่มา : จากการศึกษาของผู้วิจัย

สรุปผลการวิจัย

เมื่อได้ทำการร่างแบบสองมิติ สามมิติ และทำการขยายผลงานจริงแล้วนั้น แนวความคิด อารมณ์และความรู้สึกได้แสดงออกผ่านผลงานศิลปะเครื่องเคลือบดินเผา โดยได้ทำการจัดแสดงเพื่อเผยแพร่ ผลงานการสร้างสรรค์แก่ผู้สนใจทั่วไป ในรูปแบบการติดตั้ง และจัดวาง

อภิปรายผล

การสร้างสรรคผลงานศิลปะเครื่องเคลือบดินเผาในครั้งนี้ เป็นเรื่องราวเหตุการณ์ที่ผ่านมาในชีวิต ทั้งสุขสมหวัง หรือแม้กระทั่งการสูญเสีย สิ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าต่อความรู้สึกของข้าพเจ้าทำให้มีความผูกพัน กับความทรงจำในอดีต ทำให้ย้อนระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตตลอดเวลาจากการมองสิ่งของที่อยู่ ล้อมรอบตัวข้าพเจ้าเอง ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นภาพความทรงจำในอดีตที่เคยมีความผูกพันกับสิ่งของและ สภาพแวดล้อมต่างๆเหล่านั้น ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นถึงคุณค่าของความทรงจำจากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา

ภาพความทรงจำเหล่านั้น ข้าพเจ้าได้สะท้อนความรู้สึกดังกล่าว โดยนำมาสร้างสรรคงานศิลปะ เครื่องเคลือบดินเผาให้เป็นไปในลักษณะของการเก็บบันทึกสิ่งของและความทรงจำต่างๆ เสมือนช่วงเวลาใน วัยเยาว์ที่ข้าพเจ้าชอบไปร้านขายของแล้วมองเห็นของเล่นที่แขวนเรียงรายอยู่เต็มร้าน ข้าพเจ้าต้องการของ เล่นเหล่านั้น แม้มันจะไม่สวยงามสมบูรณ์แบบแต่ข้าพเจ้าก็ปรารถนาที่จะเป็นเจ้าของของสิ่งนั้น ความทรงจำ ต่างๆไม่ว่าสุขสมหวังหรือแม้กระทั่งการสูญเสีย ข้าพเจ้าก็ปรารถนาที่จะเลือกจดจำความทรงจำต่างๆ เหล่านั้น โดยได้ให้ความสำคัญในเรื่องการแสดงออกด้านอารมณ์ที่กระทบกับจิตใจของข้าพเจ้ามากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ในการทำงานสร้างสรรคศิลปะเครื่องเคลือบดินเผาในครั้งนี้ ได้ใช้เทคนิครูปล่อน้ำในการ สร้างสรรคผลงานเป็นหลัก ซึ่งเทคนิควิธีการดังกล่าวมีขั้นตอนในการทำงานมากมาย ซึ่งก็ได้พบกับปัญหา ระหว่างการทำงานและจะต้องมีการแก้ไขปัญหาต่อไป ปัญหาในการสร้างสรรคมีดังนี้

1. ขั้นตอนการสร้างบล็อกสกรีนสำหรับทำรูปล่อนั้น จำเป็นต้องปรับภาพถ่ายต้นฉบับที่นำมาใช้ งาน โดยการปรับเป็นแบบเนกาทีฟ เพื่อให้สอดคล้องการกระบวนการทำงานเนื่องจากในขั้นตอนการถ่าย บล็อกสกรีนนั้น ส่วนที่เป็นสีเข้มหรือดำนั้นแสงจะไม่สามารถลอดผ่านตะแกรงไหมได้ เมื่อได้ทำการล้าง บล็อกสกรีนแล้วนั้นก็จะสามารถสกรีนสีสำหรับทำรูปลอกได้ ซึ่งขั้นตอนนี้จำเป็นต้องลดรายละเอียดของ รูปภาพลง ให้เหลือไว้แต่เพียงรูปทรงหลักๆเท่านั้นที่นำมาใช้งานได้

2. ในการทำรูปล่อน้ำนั้นจำเป็นต้องหาโคลเวอร์โค้ดทับส่วนที่เป็นสีสกรีน เพื่อให้หลุดลอยตอน แชน้ำ ขั้นตอนการทำทับด้วยโคลเวอร์โค้ดนั้นจำเป็นต้องหาให้บางพอสมควร เพราะถ้าหนาเกินไปจะทำให้ติดลงบนชิ้นงานเครื่องเคลือบดินเผาได้ยาก และหลุดได้ง่าย ซึ่งในการติดนั้นก็จำเป็นต้องไล่ฟองอากาศ ออกให้หมด ถ้ามีฟองอากาศหลงเหลืออยู่จะทำให้เกิดตำหนิในการเผาเคลือบรูปล่อน้ำ

3. ชิ้นงานเครื่องเคลือบดินเผาที่ต้องติดรูปลอกนํ้านั้น เป็นรูปทรง 3 มิติที่มีพื้นผิวแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องตัดตกแต่งรูปลอกนํ้าก่อนนำมาติดลงบนชิ้นงาน บางส่วนของชิ้นงานจึงมีการปะติดรูปลอก เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องทั่วทั้งชิ้นงาน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ไพจิตร อิงศิริวัฒน์. เนื้อดินเซรามิกส์. กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์, 2534.

ไพจิตร อิงศิริวัฒน์. สีเซรามิก. กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์, 2546.

สมพงษ์ บัวแย้ม. เซรามิกส์. กรุงเทพฯ:พงษ์สาสน์, 2534.